

„Dear Mr Gosse” : brieven¹ van Nederlandse auteurs aan een Victoriaanse criticus

door

MARYSA DEMOOR

Edmund Gosses faam van eminent literair criticus in het laat-Victoriaanse Engeland was nog niet gevestigd toen hij zich in augustus 1876 aan een essay over de Nederlandse literatuur waagde. In de twee volgende jaren verschenen van zijn hand uiteenzettingen over Vondel, Anna Bijns, Starter en een inleiding op de gedichten van Tesselschade Visscher². Drie van die essays werden in 1879, samen met zijn artikels over Skandinavische schrijvers, gepubliceerd als *Studies in the Literature of Northern Europe*. Het was Gosses vuurdoop als criticus. Zijn carrière was tot dan toe beperkt gebleven tot poëtisch-creatief werk³.

Gosse koos een voor Engelsen onvertrouwd en onbetreden terrein omdat hij, met zijn gebrekkige vooropleiding, geen partij vormde voor academisch geschoolde critici. Een kennis had hem de lepe raad gegeven zich via een specialisatie in tweederangsfiguren en (voor Engelsen) marginale literatuurpatrimonia geloofwaardig te maken in het Londense literair-critisch milieu⁴. Die optie bleek, althans wat de Skandinavische auteurs betrof, meteen raak. Gosse werd niet alleen op slag aangezien als de autoriteit op dit gebied, maar het leverde hem ook de primeur van Henrik Ibsens werk.

Zijn bijdrage tot de Nederlandse literatuur is bescheiden in die zin dat de inspanning die hij zich getroostte om die letterkunde in Al-

1. Alle geciteerde brieven bevinden zich in de Brotherton Library van Leeds University, tenzij anders vermeld.

2. Respectievelijk in de *Cornhill Magazine* (mei 1877), *Academy* (10 november 1877), *Athenaeum* (10 november 1877) en *New Quarterly Magazine* (juli 1878). Zijn allereerste essay „*The Oera Linda Book*” verscheen in de *Cornhill Magazine* (augustus 1876).

3. Samen met J.A. Blaikie schreef hij *Madrigals, Songs and Sonnets* (1870); in 1873 verscheen de veelgeprezen dichtbundel *On Viol and Flute*; *King Eric* (1876) was een lang episch gedicht en *The Unknown Lover* (1878) een toneelstuk.

4. Gosses recentste biograaf, Ann Thwaite, twijfelt tussen R.H. Hutton, uitgever van de *Spectator* en W.R.S. Ralston, een collega in het British Museum (*Edmund Gosse: a literary landscape 1849-1928*, London: Secker & Warburg, p. 107).

bion te introduceren slechts kortstondig intensief blijkt. Maar zijn latere bekendheid en zijn aandeel in bijvoorbeeld Van Eedens en Couperus' internationale verspreiding zijn redenen te over om hem uit de voetnoten van de Nederlandse literatuurgeschiedenissen te lichten. Zijn eerste — indirect — contact met Nederland komt uit een onverwachte hoek : Gosses huwelijk op 13 augustus 1875 met Nellie Epps bezorgt hem de Nederlandse schilder Lawrence Alma-Tadema als zwager. De gevolgen blijven niet uit : prompt een jaar later verschijnt het eerste in de reeks artikels over Nederlandse literatuur en opnieuw een jaar later, in augustus 1877, steekt hij, met wat introductiebrieven vanwege Tadema op zak, het kanaal over, met als bestemming Nederland.

Zijn nauwe verwantschap met zo'n vermaarde figuur als Tadema, het feit dat *De Banier* in 1876 Gosses artikel over Swinburne (in het Nederlands vertaald) gepubliceerd had en zijn essays over Nederlandse schrijvers zullen een ambitieuze Gosse een voldoende basis geleken hebben om een aantal nuttige persoonlijke contacten te leggen en een reden om zijn rudimentaire kennis van de taal bij te schaven. Zo schrijft hij vanuit Nederland naar zijn hoogzwangere vrouw dat hij twee uur lang Middelnederlandse literatuur gelezen heeft met een Nederlandse professor. „My Dutch is very queer”, geeft hij toe, „but I get along with it quite successfully”⁵.

Hoogstwaarschijnlijk bezoekt hij, tijdens zijn verblijf, Carel Vosmaer, een vriend en bewonderaar van Alma-Tadema. Deze hypothese kon ik, helaas, niet op haar juistheid toetsen gezien ik geen inzage kreeg van het Vosmaerarchief. Wellicht had Gosse Vosmaer al in Townshend House, Tadema's woning, ontmoet toen Vosmaer daar in oktober 1874 verbleef. Zeker is dat Vosmaer Gosses pad alvast geëffend had door in de *Nederlandsche Spectator* van 28 juli 1877 melding te maken van diens essay over Vondel⁷. Vanaf september dan ontstaat er een levendige correspondentie tussen hen beiden en elk zorgt er op eigen terrein voor dat de publicaties van de andere de nodige attentie krijgen : „[s]ympathie voor sympathie”, schrijft Vosmaer in oktober 1877, „ik hoop uwe gedichten te doen waarderen bij ons”. Het woord bij de daad voegend schrijft hij, kort daarop, een recensie van de herdrukken van Gosses *On Viol and Flute* en *King Eric* voor de *Nederlandsche Spectator*. Gosses poëtische talenten worden er in superlatieven belicht :

5. Thwaite, p. 169.

6. Zie F.L. Bastet, *Mr. Carel Vosmaer* (Den Haag : Bert Bakker, 1967), p. 65.

7. „Berichten en Mededelingen”, pp. 233-4.

Gosse is een meester in de vorm ; zijne sonnetten zijn kleinooden van kunstigen bouw, van geciseleerde fijnheid ; zijne woordvorming en zinvoeging zijn dichterlijk, vol rythme en sweet music⁸.

Vosmaer krijgt het ook voor mekaar dat nog iemand anders gaat sleutelen aan Gosses faam in Nederland. In hetzelfde tijdschrift behandelt A.C. Loffelt twee weken later Gosses artikels over Nederlandse schrijvers⁹. Het werk van de jonge Engelse criticus komt bij hem veel minder baanbrekend over. Gosses hypothesen dat Starter van Shakespeare en Milton van Vondel stof zouden hebben ontleend blijken voor het eerste geval al jaren tevoren weerlegd, voor het tweede nergens op gestoeld. Niettegenstaande hierdoor Gosses gelimiteerde kennis van zaken aan het licht komt, verzekert Loffelt ons dat hij de interesse van een Engelsman voor de Nederlandse letterkunde ten volle apprecieert en hij eindigt met wat lof, al is die voor Gosses dichtkunst voorbehouden.

Edmund Gosse van zijn kant schrijft over Vosmaer. In maart 1878 verschijnt een enthousiaste bespreking van *Londinias*, Vosmaers amuzante gedicht over de Elgin Marbles, in het vrij toonaangevende weekblad *Saturday Review*¹⁰. Merkbaar opgezet met zijn eigen prestatie laat Gosse het artikel aan Vosmaer geworden met de opmerking :

I hope you will be pleased with it ; I took great pains both with the analysis of the poem and with the translations.

Several persons have already expressed a great desire to read the poem in consequence of the review¹¹.

Vosmaers dank komt onder de originele vorm van een lidmaatschap van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden¹². Gosse hoeft er helemaal niets voor te doen. „[Y]ou have nothing to do at first as to write a word you accept then the diploma shall be sent to you”, luidt de boodschap¹³. De publicatie van *Studies* in de loop van het volgende jaar geeft aan Vosmaer de gelegenheid zijn protégé nog maar eens te roemen in de *Spectator* van 31 mei 1879¹⁴.

8. 1 december 1877, pp. 382-3.

9. 15 december 1877, pp. 394-7.

10. 12 maart 1878, p. 282.

11. Brief van 12 maart 1878, geciteerd in Bastet, p. 77.

12. Zie *Handelingen en Mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden over het jaar 1878* (Leiden : E.J. BRILL), p. 63.

13. Brief van 28 juli 1878.

14. Een publicatie die bovendien ook al aangekondigd was in de *Spectator* van 9 november 1878.

Ondertussen heeft Gosse in eigen land een reputatie van autoriteit op het gebied van de Nederlandse literatuur opgebouwd. Voor de *Encyclopaedia Britannica* van 1881 namelijk verzorgt hij de rubriek : Holland, Part IV Litterature. Hij laat deze kans niet onbenut om zijn vriend heel in het bijzonder aan te prijzen : „an independent writer of great power and charm both in prose and verse is C. Vosmaer, author of a life of Rembrandt, and of a translation of the *Iliad* into Dutch hexameters”¹⁵.

Met het wegebben van Gosses enthousiasme voor de Nederlandse letterkunde — hij legt zich in de eerstvolgende jaren meer toe op Engelse produkten — verflauwen ook zijn contacten met zijn Nederlandse vriend. Over Vosmaer laat hij zich niet meer uit tot in 1891, drie jaar na diens dood, wanneer hij een overzicht van de recente Nederlandse literatuur geeft als inleiding op de vertaling van Couperus' *Noodlot*. Hierin beschrijft hij Vosmaer als de ziel van de, volgens hem, onafhankelijke en vooruitstrevende *Nederlandsche Spectator*. Hij noemt hem de voorloper van een nieuwe richting in de Nederlandse dichtkunst, hoewel hij, toegegeven, niet de capaciteit had om een nieuwe literaire school te vestigen. „He, and he alone”, benadrukt Gosse, „was not satisfied with the stereotyped Batavian tradition”¹⁶.

De inleiding waaruit ik dat citaat haal brengt ons meteen bij de volgende grote Nederlandse naam die met die van Edmund Gosse moet geassocieerd worden : Louis Couperus. Diens roman, *Noodlot*, werd onder de titel *Footsteps of Fate* gepubliceerd in Heinemanns International Library, een reeks door Gosse uitgegeven. De nieuwe relatie is van een geheel andere aard dan die tussen Vosmaer en Gosse. Vosmaer was drieëntwintig jaar ouder dan zijn Engelse beschermeling. En Gosse, toen nog een beginnende literator, preees Vosmaers werk in Engeland in de eerste plaats om in ruil zelf wat te oogsten in Nederland. De rollen liggen andersom in zijn verhouding tot Couperus. Nu is hij, Gosse, de oudere, levenswijze en eminente letterkundige. Hij verwacht niets in ruil. Zijn inzet voor Couperus' roman is volstrekt belangeloos. Hooguit voedt het een nostalgie naar zijn eigen moeizame jonge jaren. De Nederlandse debutant is uiteraard in de wolken met deze waardering, die een gewichtige stap in zijn carrière betekent, getuige hiervan zijn brieven aan de uitgever en aan Gosse persoonlijk¹⁷.

15. „Holland”, *Encyclopaedia Britannica* (Edinburgh : A. & C. Black, 1881), p. 98.

16. *Footsteps of Fate* (London : Heinemann, 1891), p. x.

17. 15 februari 1891 en 27 februari 1891.

Die eerste Engelse vertaling van een Couperus roman oogst onverwacht succes. Oscar Wilde reageert met een zeer lovende brief en stuurt een exemplaar van zijn nieuwste roman *The Picture of Dorian Gray* (1891)¹⁸. Vanuit de uitgeverwereld komt het aanbod ook *Eline Vere* op de Engelse markt uit te brengen, en kort daarop volgt de vertaling van *Ecstaze*. Kortom, uiteindelijk zullen dertien van Couperus' romans in het Engels vertaald worden, meestal door Teixeira de Mattos. Het is bijgevolg helemaal niet verwonderlijk dat de Nederlander zowel tijdens zijn eerste als tijdens zijn tweede verblijf in Engeland speciaal enkele uren uit een overvolle dagorder trekt om Edmund Gosse, zijn man achter de schermen, op te zoeken¹⁹. In één van de twee brieven van Couperus aan Gosse — jammer genoeg niet gedateerd — nodigt hij zichzelf uit :

During my stay in London I had not yet the opportunity to see you and I paid *no* visit : I could scarcely accept every invitation ; it was merely a physical impossibility ! People were very kind, indeed. But now I could come to you Friday next at 4 o'clock : could you receive me then ? I would be delighted to see you and to thank you for so many things you did for me and that I never forgot.

Verder is er van de tweede ontmoeting een aardig relaas bewaard in Gosses verzameling *Silhouettes*. Gosse was een meester in het portretteren van vrienden en kennissen. Hij begint zijn beschrijving van Couperus zoals hij hem laatst zag als volgt :

It was in the summer of 1921 that, during a flying visit to London, he came to see me at my house one afternoon, where I happened to be alone. I had not seen him for twenty-two years and I found him a good deal changed, and for the better. He looked more prosperous, more elegant, and a great deal more healthy. He was extremely amiable, even affectionate and said he never forgot that I was his earliest English admirer and exponent. He was trim and well-groomed, with tufts of gray whisker on each side of the pale oval of his face, to which black-rimmed glasses gave a certain owl-like aspect. He held his head a little on one side ; with an almost languorous smile, very engaging, and he talked excellent English in a soft, low voice. Nothing about him suggested the conventional idea of a Dutchman. (pp. 265-6)

Nauwelijk een vijf-tal maanden vóór zijn kennismaking met het werk van deze, naar zijn maatstaven dus onconventionele Nederlander, ontmoette Gosse een andere wellicht niet zo conventionele Hollandse schrijver. In oktober 1890 was de jonge Frederik van Eeden

18. Zie Henri van Booven, *Leven en Werken van Louis Couperus* (Velsen : Schuyt, 1933), pp. 141-2.

19. Zie E. Gosse, „Louis Couperus. A Tribute and a Memory”, *Silhouettes* (London : Heinemann, 1925), p. 265.

immers te gast bij de Gosses in 10 Delamere Terrace. Onmiddellijk na zijn thuiskomst stuurde een uitbundige Van Eeden Gosse een exemplaar van *De Kleine Johannes* en een van *Studies* toe en hij beloofde ook Couperus' *Eline Vere* en Van Looy's *Proza* op te sturen.

Van Eedens brieven aan zijn Engelse schutspatroon blijken buitengewoon relevant. In de allereerste brief (gedateerd 7 oktober 1890) geeft Van Eeden al meteen zijn eigen onverbloemd oordeel over zijn tijdgenoten. „I daresay 'de Kleine Johannes' and 'Eline Vere' are the two books of the younger generation that have had the best and longest success". Maar hij geeft toe dat het kunstenaarstalent van Van Deyszel, zoals het tot uiting komt in „De Kleine Republiek”, „Over Literatuur” en „Een Liefde”, machtiger is en op Europees niveau. Van Deyszels genie is echter onpopulair en zijn taal moeilijk, sensueel en soms zelfs obscene, aldus Van Eeden. Verder vermeldt hij nog Frans Netscher als verdienstelijk, hoewel die wat al te slaafs het voorbeeld van de Franse naturalisten pleegt te volgen. Lovenswaardige dichters zijn volgens hem : Verwey, Kloos, Hélène Swarth en Herman Gorter. Gorter geniet zijn voorkeur ; hij is een „wonderful word-chanter, though rather strange and eccentric”. Voor het overige bewierookt Van Eeden in die brief vooreerst zijn eigen werk, specifiek *De Kleine Johannes*, waarbij hij resoluut de hoop uitdrukt dat Gosse het welwillend zal opnemen in zijn International Library reeks. Gosse staat hier weigerachtig tegenover, zo blijkt althans uit zijn tweede brief aan Van Eeden (gedateerd 29 oktober 1890)²⁰, maar Van Eeden weet hem dan toch te overtuigen en na heel wat tribulaties verschijnt het cultuursprookje uiteindelijk in 1895²¹, zij het als een losstaande uitgave.

Van Eeden krijgt zijn publicatie niet zomaar. Gosse speelt op dat ogenblik met de idee een overzicht te geven van de toenmalige Nederlandse letterkunde als inleiding tot *Footsteps of Fate*. Hij had, zoals al werd aangestipt, de studie van die literatuur wat verwaarloosd, maar hij ziet nu, in Van Eedens smeekbede, en diens aanbod om hem met alle mogelijke informatie ter wille te zijn, de kans schoon om zonder veel inspanning toch het materiaal voor die voorgenomen inleiding samen te krijgen. Van Eedens volgende brief (gedateerd 5 april 1891) bestaat dan ook voornamelijk uit een grondige beschrijving van recente literaire ontwikkelingen in Nederland. Omwille van het aparte karakter van voornoemde brief zou ik hier graag een groot deel van die brief, in het Nederlands vertaald, willen aanhalen :

20. Gosses veertien brieven aan Van Eeden bevinden zich in de Universiteits-Bibliotheek van Amsterdam.

21. Over de receptie van *De Kleine Johannes* in Engeland heb ik het uitvoerig in *De Nieuwe Taalgids* van maart 1985, pp. 136-142.

Ik begrijp niet goed wat je bedoelt met „een literaire school”. Er bestaat op dit ogenblik wel een groep jonge auteurs (tussen 25 en 35 jaar) die min of meer samenhangen, maar dan eerder als gevolg van de heersende slechte smaak en onverschilligheid van het grote publiek. Met wat goede wil kun je dat een school noemen...

De Nieuwe Gids is het middelpunt en het belangrijkste orgaan en die speelde in het begin zeker een leidende rol in de beweging. Maar nu zijn de grootste moeilijkheden overwonnen en ieder van ons ontwikkelt zijn talent naar persoonlijke ingesteldheid. Deze auteurs schrijven poëzie, kritiek, essay, schetsen, maar heel zelden wat je fictie kunt noemen, echte romans in de klassieke betekenis... Maar het is allemaal eersterangswerk, het beste van deze moderne tijd evenarend.

Daarna geeft Van Eeden een bondige beschrijving van het werk van Bosboom-Toussaint en Adèle Opzoomer om via Marcellus Emants, „the only author of consequence who fills up the space between the old and young generation”, op de jongste generatie terug te vallen.

In 1882 verschenen de gedichten van Jacques Perk, ingeleid door Vosmaer enerzijds, Willem Kloos anderzijds. De superioriteit van laatstgenoemde is, als je het boek hebt, gemakkelijk te ontwaren... De eerste drie nummers van de *Nieuwe Gids* bevatten *De Kleine Johannes*, het eerste lange prozawerk van de jongere generatie. Daarna kwamen de twee indrukwekkende boeken van Van Deyssel.

In een later schrijven (20 april 1891) corrigeert Van Eeden deze indeling of hij vult hier en daar iets aan. Hij kreeg ondertussen een eerste versie van Gosses inleiding ter correctie en oordeelt dat de namen van Multatuli en Busken Huet niet uit een dusdanig geconcipeerd overzicht weg kunnen blijven: „they are without the least doubt the principal figures of their time and their influence on the younger generation is greater than that of any of their contemporaries”. Maar hun invloed reikte niet tot aan de poëzie. Die eer komt toe aan Vosmaer en Potgieter. Vosmaer karakteriseert hij als „a very kindhearted and amiable man, highly estimated by everybody who knew him”, maar hij voegt eraan toe „not a great and a strong man with an uncircumspectuous [sic] soul”. Hij protesteert ook tegen Gosses etikettering van hemzelf als de voorloper. Die eer komt Kloos toe zegt Van Eeden.

Hij was in feite de leider van de beweging. En in het begin, in de jaren 1880-1885, ging ieder van ons: Van Deyssel, Van Looy, Verwey bij hem voor kritiek en goede raad. Hij maakte nooit ernstige fouten in zijn evaluatie en voorspelling — iets wat maar zelden gezegd kan worden. Hij is hevig en hartstochtelijk, al zijn dat nooit fouten in een leider en een dichter. En, aangezien hij weinig schreef en zijn kritiek doorgaans zeer onaangenaam was voor de bedoelde auteurs bleef hij de meest onpopulaire schrijver van ons allemaal.

Die alinea uit Van Eedens brief mag als een verdediging van Kloos geïnterpreteerd worden. Gosse koesterde begrijpelijkerwijs een sterke antipathie voor de man die zo onverbiddelijk de brave Vosmaer had afgebroken. Van Eeden probeert die gevoelens wat te milderen.

Als we na Van Eedens uiteenzetting Gosses inleiding lezen komen we tot de constatering dat de onkritische wijze waarop de Engelsman de brieven gebruikt heeft grenst aan het onfatsoenlijke. Sommige zinsneden heeft hij zowat letterlijk overgenomen. Niet zonder reden dus wordt Van Eedens werk hier extra geprezen. *De Kleine Johannes* noemt Gosse „a charming romance, fantastic and refined, half symbolical, half realistic, which deserves to be known to English readers”, en *Ellen* is „doubtless the most exquisite product of recent Dutch literature”.

Zoals eerder gezegd haalt Van Eeden zijn slag thuis. *De Kleine Johannes* wordt in Engeland door Heinemann uitgegeven; maar niet in de International Library reeks. Trouwens, Gosse laat de eer het werk in te leiden liever aan een ander over. *De Kleine Johannes* was niet zijn „cup of tea”, en, zoals zou blijken, was de lof in Engeland zeer karig.

Gosses contacten met de Nederlandse auteur waren ondertussen al een tijd verwaterd. Zijn briefwisselingen met Nederlanders zijn, opvallend genoeg, telkens opportunistisch en van korte duur. Er is één uitzondering: „Maarten Maartens” of Joost Marius Willem van der Poorten-Schwartz, de Nederlandse auteur die uitsluitend Engelstalige romans schreef. Met hem correspondeerde Gosse van 1892 tot 1915, het jaar van Maarten Maartens' dood. Er bleven tientallen brieven bewaard²².

Gosse situeert zijn kennismaking met Maarten Maartens vóór 1890. In zijn herinneringen aan Couperus beweert hij zelfs dat deze romancier hem Couperus' *Noodlot* toegestuurd had. Maar naar alle waarschijnlijkheid laat Gosses geheugen hem hier in de steek. Maartens' eerste brief is gedateerd op 17 april 1892, en vertoont alle indicaties dat de beide mannen elkaar op dat ogenblik nauwelijks kennen. En Maarten Maartens zelf schrijft dat hij zijn jarenlange vriendschap met Mevrouw Gosse te danken heeft aan de publicatie van zijn roman *A Question of Taste* in 1891²³.

Hoe dan ook, de relatie verschilt grondig met de vorige, al was het maar omwille van haar beklivend karakter. Maartens blijkt voor ons

22. De manuscripten bevinden zich in de Brotherton Library, Leeds University en Cambridge University Library; een groot aantal van de brieven werd daarenboven al gepubliceerd in *The Letters of Maarten Maartens*, uitgegeven door zijn dochter (London: Constable, 1930).

23. *Letters*, p. xxxv.

evenwel een slechte informant. Hij is namelijk in dergelijke mate anglofiel en zo doordrongen van het Engelse culturele erfgoed dat hij, helaas, met geen woord rept over wat op letterkundig vlak om hem heen in Nederland, gebeurt... Wellicht valt dat te verklaren als een half-onbewuste reactie van een auteur die zich door zijn eigen landgenoten ondergewaardeerd weet en er zelfs van beschuldigd wordt zich in zijn romans laatdunkend uit te laten over zijn geboorteland. Zijn verhouding met Gosse vermeld ik bedoeld als laatste, niet alleen om de chronologie te respecteren, maar omdat het duidelijk om een intensere relatie gaat. Hoe minder de Nederlandse pers over Maartens schrijft, des te meer hunkert hij naar een woordje van lof van over het kanaal en Gosse is heel genereus. „I daresay you have been as friendly and sponsorial (sit venia!) to big Zola as you were to little me”, schrijft Maartens, „but in his case your hospitality was not fraught with the same dangers: he will not send you long English letters ever afterwards and expect an occasional — only very occasional mind you — reply”²⁴.

Maarten Maartens scoorde een niet onaardig succes in de Anglo-Amerikaanse wereld en hij werd herhaaldelijk als volwaardige Engelse schrijver gehonoreerd²⁵, ontegensprekelijk mede dank zij Gosses public relations. Voor hem was dit nog van veel groter belang dan voor een Couperus juist omdat hij uitsluitend in het Engels schreef, en omdat de waardering in eigen land uitbleef. In een brief aan Gosse van 29 juli 1893 bijvoorbeeld lezen we :

This morning I received notice of my election to the National Club, „seconded by Mr. Gosse”. The latter gentleman continuing to shower benefits on me in my absence must not be surprised if I treat him to long letters full of gratitude. You doubtless saw yourself rightly described in the papers (in connection with my visit to L.) as the „Providence of foreign authors” — a title I shd. be immensely proud of;...

En Gosse was vast nog niet weinig fier en opgetogen over deze dankbetuigingen. Anne Thwaite vertelt ons in dat verband : „the thing that really mattered to Gosse in a chosen friend was a fair degree of devotion. It did not really matter what the person was, whether poet or peer — though he preferred his friends to be one or the other, or at least novelist or notability of some sort”²⁷.

24. *Letters*, p. 65.

25. Ereid van de Authors' Club, lid van de Athenaeum Club, eredoctoraat van de universiteit van Aberdeen.

26. *Letters*, p. 58.

27. *Thwaite*, p. 374.

In de persoon van Maarten Maartens worden allebei de voorwaarden vervuld, dat gaf hem een lichte voorsprong op de andere Nederlandse auteurs. Ook bleef hij voor Gosse de belichaming van diens jeugdige interesse voor Nederland zonder dat hij zich nog langer met die taal of literatuur moest of wilde onledig houden. De graad van devotie in Maartens' brieven — hoewel nooit zonder ironische touch — overtreft daarenboven elk vertoon van dankbaarheid en toewijding in de andere correspondenties. Zo suggereert Maarten Maartens als epitaaf voor zijn eigen graf :

„M.M. whose connection with English Literature
was Edmund Gosse”²⁸.

28. Brief van 27 november 1910, bewaard in de Brotherton Library, Leeds University.